

วิจารณ์หนังสือ : Book Reviews

ตามทางพุทธกิจ*

According to the Buddhist works

ผู้เขียน: พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

Author: Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto)

วินัย อินเสมียน และพระมหามิตร จิตตปัญโญ

Winai Insamian and Phramaha Mit Thitapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: naikaina@gmail.com

1. บทนำ

ตามที่คุณศึกษาได้ศึกษาหนังสือตามทางพุทธกิจแต่งโดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นหนังสือที่รวบรวมธรรมกถาที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงไว้ ณ พุทธสังฆนิยสถานและสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาเมื่อครั้งเดินทางไปอินเดีย ระยะต้นปี พ.ศ. 2528 และเรื่องที่บรรยายภายหลังในประเทศไทยรวมอยู่ด้วยเป็นหนังสือที่เล่าถึงการเดินทางไปนมัสการสังฆนิยสถานเริ่มจากพุทธคยา (สถานที่ตรัสรู้) เมืองราชคฤห์ (เวฬุวัน, เขาคิชฌกูฏ) เมืองนาลันทา (มหาวิทยาลัยนาลันทา) เมืองกุสินารา (สถานที่ปรินิพพาน) เมืองสาวัตถี ถ้ำอชันดา และอื่นๆ อีกมากมาย โดยสถานที่แต่ละแห่ง ท่านได้พรรณนาถึงความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและสอดแทรกธรรมคติไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี การเดินทางไปนมัสการสังฆนิยสถานนั้น นอกจากเราจะได้บุญกุศลแล้ว ยังทำให้เกิดสังเวช คือความสลดใจได้คิดว่า แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังคงเป็นไปตามหลักของพระไตรลักษณ์ คือ มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา เพื่อจะได้ نن้อมนำมาเจริญอุปมาธรรม

หนังสือตามทางพุทธกิจ เป็นหนังสือที่บรรยายถึงสถานที่สำคัญทางประวัติของพระพุทธศาสนา เป็นหนังสือที่มีขนาดรูปเล่มที่กะทัดรัด แต่เนื้อหาแน่นไปด้วยสาระสำคัญเป็นที่น่าสนใจและศึกษามีเนื้อหา

*ได้รับบทความ: 12 มีนาคม 2563; แก้ไขบทความ: 24 พฤศจิกายน 2563; ตอปรับตีพิมพ์: 30 ธันวาคม 2563

Received: March 12, 2020; Revised: November 24, 2020; Accepted: December 30, 2020

ที่อ่านง่ายไม่สลับซับซ้อน จึงเป็นหนังสือทรงคุณค่าทางปัญญาเป็นอย่างดี

2. โครงสร้างและเนื้อหา

หนังสือตามทางพุทธกิจ มีทั้งหมด 8 หัวข้อ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นที่ผู้อ่านได้ศึกษาดังต่อไปนี้ 1) ไตตันโพธิ์ตรัสรู้ 2) บณยอดเขาคิชฌกูฏ 3) ปฐมเทศนาที่สารนาถธรรมกว่าด้วยปฐมเทศนา 4) กุสินาราที่ปรินิพาน 5) หัวใจพระพุทธศาสนา 6) อินเดียแดนเทวดา

ผู้อ่านเห็นว่าหัวข้อที่ 3 และหัวข้อที่ 5 มีเนื้อหาที่คล้ายกันผู้อ่านจึงได้ยกมาเพียงหัวข้อเดียว ส่วนหัวข้อที่ 7 และหัวข้อที่ 8 ก็มีเนื้อหาคล้ายกัน ฉะนั้นจึงได้ยกมาเพียง หัวข้อหัวข้อเดียว ดังนั้นประเด็นที่ผู้อ่านได้นำมาศึกษาจึงมีเพียง 6 หัวข้อ

3. สารัตถะของเนื้อหา

หัวข้อที่ 1 ไตตันโพธิ์ตรัสรู้ ได้รับพระศรีมหาโพธิ์ อันเป็นที่ตรัสรู้ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนานั้น ปัจจุบันได้เผยแผ่ไพศาลไปทั่วโลกมีประชากรจำนวนมากมานับถือศาสนาพุทธเป็นพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก โดยมีจุดเริ่มต้นที่สำคัญ ณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นสถานที่ในการตรัสรู้พระธรรมที่พระพุทธเจ้าประกาศมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีพระไตรปิฎกเป็นหลักฐาน ถือเป็นคัมภีร์หลักที่ชาวพุทธยึดถือเป็นหลักทั่วโลก พระไตรปิฎกที่พิมพ์เป็นภาษาไทยมีทั้งหมดจำนวน 45 เล่ม ซึ่งมีอรรถธรรมถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ โดยพระธรรมคำสอนนั้น และมีจุดที่สำคัญจากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ไตตันศรีมหาโพธิ์นี้ (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2013 :1-7) ซึ่งมีความสอดคล้องกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (Somdet Phra Nyanasamvara Somdet Phra Sangharaj Sakonmahasankkaparinayok, 2008 : 8) กล่าวว่าการก่อนพุทธปรินิพาน 45 ปี พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระธรรม แต่ก่อนตรัสรู้เรียกว่า พระโพธิสัตว์ แปลว่า ผู้ซึ่งอยู่ในความรู้ อันหมายความว่า ไม่ทรงข้องอยู่ในสิ่งอื่น ข้องอยู่แต่ในความรู้ จึงแสวงหาความรู้จนได้ตรัสรู้ จึงเรียกว่า พุทธะ ที่แปลว่าผู้รู้ หรือตรัสรู้ที่เราเรียกกันว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ได้ตรัสรู้ไตตันไม้ชื่อว่า อัสนัตถะ ต่อมาเรียกว่าตันโพธิ์ คำว่าโพธิ์ แปลว่าตรัสรู้ จึงได้เรียกว่า ต้นไม้ตรัสรู้ เมื่อตรัสรู้แล้วก็ได้นั่งประทับเสวยวิมุตติสุขและได้ดำรงพระธรรมที่ได้ตรัสรู้ว่าเป็นของกลุ่มเล็ก

ทัศนะของผู้อ่านเห็นว่าการที่นักปราชญ์ทั้งสองท่านมีทัศนะที่ค่อนข้างจะสอดคล้องกันเกี่ยวกับตันโพธิ์หรือต้นไม้แห่งการตรัสรู้นั้นคงเป็นเพราะว่าในการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์จะต้องตรัสรู้ภายใต้ต้นไม้และต้นไม้จะถือเป็นต้นไม้แห่งการตรัสรู้ ถือเป็นการตรัสรู้ท่ามกลางธรรมชาติ

หัวข้อที่ 2 บณยอดเขาคิชฌกูฏการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้านั้น ก็ต้องมีพระกายของพระพุทธเจ้าอยู่ แต่ตามหลักที่ท่านกล่าวไว้ กายของพระพุทธเจ้ามี 2 อย่างคือ รูปกายกับธรรมกาย เป็นคำสอนที่แสดงไว้

ในเถรวาท คือ นิกายที่เราจับถือนั่นอยู่ ส่วนทางมหายานท่านแบ่งกายเป็น 3 มีธรรมกาย สัมโภคกาย แล นิรมาณกายคำสอนฝ่ายนิกายเถรวาท ที่แสดงเรื่องรูปกาย กับ ธรรมกาย ที่พระคันธกุฎีบนเขาคิชฌกูฏ คือที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งเคยมีพระรูปกายของพระองค์ปรากฏและประทับในที่แห่งนี้ เพื่อบำเพ็ญ พุทธกิจในสถานที่ต่างๆ แล้วเสด็จกลับขึ้นมาประทับพักผ่อน และทรงกระทำธรรมปฏิสังขารแก่ผู้ที่ขึ้นมา เฝ้า แต่บัดนี้รูปกายของพระองค์ไม่ปรากฏให้เราเห็น เพราะได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว 2,500 ปีเศษ แล้ว พระรูปกายของพระองค์ที่เห็นเป็นชั้น 5 ครบสมบูรณ์ ส่วนที่เราได้เห็นคือพระธรรมกาย ธรรมกาย คือ กายที่เป็นธรรมคำว่า “กาย” หมายถึงประชุมหรือกองไว้ รูปกายก็คือ ประชุมแห่งรูป ได้แก่ ธาตุ 4 ปรากฏให้เราเห็นและสัมผัสได้ “ธรรมกาย” หมายถึง การประชุมแห่งธรรมหรือกองธรรม พระพุทธเจ้า ตรัสรู้แล้ว พระองค์มีรูปกาย แต่รูปกายก็เป็นเพียงเจ้าชายสิทธัตถะ ต่อเมื่อพระองค์มีพระกายธรรมเกิดขึ้นจากการตรัสรู้ จึงได้เป็นพระพุทธเจ้า ที่ประชุมแห่งธรรมะ หมายถึง ธรรมะนั้นปรากฏอยู่ที่องค์ของเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อพระองค์ตรัสธรรมะ ธรรมะนั้นก็ออกมาจากโอษฐ์ทำให้กายของพระองค์ปรากฏกลายเป็นแดนหลังออกมาซึ่งธรรม ทำให้สรรพสัตว์ได้สดับธรรมและพระสาวกก็ได้เล่าเรียนคำสอน ดังพระนางปชาบดีโคตมีก็คือ ประชุมแห่งธรรมะซึ่งท่านอธิบายว่าได้แก่โลกุตตรธรรม 9 ซึ่งจะบรรลุได้ด้วยโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ หมายถึงความรู้ในอริยสัจ 4 ผู้ใดได้เจริญโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ก็ย่อมได้ตรัสรู้ องค์ธรรมข้อหนึ่งในโพธิปักขิยธรรม 37 ที่เรียกว่าเป็นธรรมกาย กล่าวคือ ศรัทธาอยู่ในอินทรีย์ 5 และอินทรีย์ 5 ก็อยู่ในโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ อินทรีย์ 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ศรัทธาเพียงว่ามีศรัทธาเกิดขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้อธิบายถึงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ว่า ธรรมที่ทำให้เป็นกายสัตว์ต่างๆ นั้นมักมีการการตั้งอยู่และปรากฏอยู่ การตั้งอยู่ของดวงนั้นก็มีระดับ ถ้าดวงนั้นดับมนุษย์ก็ดับไป ถ้ามีการเกิดดับดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ถ้าเกิดขึ้นแล้ว และปรากฏอยู่ ดวงนั้นดับไปกายมนุษย์ก็ดับไป มันมีเกิดดับเพราะธรรมดวงนั้นในประเด็นนี้ พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ (Phramaha Mit Thitapanyo, 2015 : 31-32) ได้กล่าวถึงรูปกายที่เป็นมนุษย์ มักจะมีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ในส่วนที่เป็นธรรมกาย ท่านได้กล่าวถึงสภาวะอันเป็นอมตะไม่มีรูปร่างไม่อาจวัดได้ด้วยประสาทสัมผัสไม่มีเบื้องต้นและที่สุดทั้งไม่มีจุดกำเนิดและผู้สร้าง ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองแม้จักรวาลจะว่างเปล่าปราศจากทุกสิ่ง แต่ธรรมกายจะยังคงดำรงอยู่โดยไม่มีที่สิ้นสุดพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมีความเชื่อว่าพระธรรมกายนี้เองที่แสดงตนออกมาในรูปของสัมโภคกายบนภาคสวรรค์และจากสัมโภคกายนี้ก็จะแสดงออกมาในรูปนิรมาณกาย ทำหน้าที่สั่งสอนสรรพสัตว์ในโลกมนุษย์

ทัศนะของผู้อ่านเห็นว่า ท่านทั้ง 3 ได้อธิบายถึงรูปกายและธรรมกายค่อนข้างที่จะมีความเหมือนกันอยู่ แต่อาจมีบางประเด็นที่อธิบายแตกต่างกัน ทั้งนี้คงเป็นเพราะท่านทั้ง 3 มองคนละมุมก็เป็นได้ อย่างกรณีท่าน น่าจะมองในมุมมองของพระพุทธศาสนา มหายาน อีก 2 ท่านคงมองในมุมของพระพุทธศาสนาเถรวาท หรือไม่ก็มาจากประสบการณ์ตรงที่ท่านเหล่านั้นได้มีประสบการณ์โดยตรง แต่อย่างไรก็ตามทั้ง

3 ท่านนี้ ก็ยังให้ความหมายในความไม่เที่ยงของรูปนามเหมือนกัน

หัวข้อที่ 3 ปฐมเทศนาที่สารนาถ ธรรมกถาว่าด้วยปฐมเทศนาเป็นการอธิบายถึงดินแดนประกาศ สัจธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก พระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงนั้น เรียกว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ท่านเปรียบธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เปรียบเหมือนวงล้อที่จะหมุน วิ่งแล่นออกปและแพร่หลายออกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงหมุนวงล้อ แห่งธรรมให้เคลื่อนไปจากที่นี้เป็นจุดเริ่มต้นต่อจากนี้ธรรมะก็แพร่หลายขยายออกไปทำให้เกิดประโยชน์ เกิดศีลเกิดสมาธิ เกิดปัญญา เกิดวิมุตติแก่คนทั้งหลายอย่างกว้างขวาง พระพุทธศาสนามุ่งคุณธรรมและมีเหตุมีผลให้กับสังคม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแต่เรื่องเหตุเรื่องผลเรื่องการที่จะเข้าถึงสัจธรรมเพื่อดับทุกข์แก้ปัญหาคือด้วยความรู้ความเข้าใจด้วยการบำเพ็ญคุณธรรมการแก้ปัญหาคือด้วยปัญญาไม่ใช่เอาเรื่องฤทธิ์เรื่องปาฏิหาริย์มาใช้ซึ่งมันต่างจากคติความเชื่อของคนในสมัยนั้นหรือนักบวชสมัยนั้นที่เชื่อในเรื่องฤทธิ์ เรื่องปาฏิหาริย์อะไรต่างๆ ที่จะให้มันเกิดขึ้นได้ผลด้วยอำนาจความศักดิ์สิทธิ์แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอา เหตุเอาผลเข้ามาแทนแทนที่มนุษย์จะต้องไปบูชาพระพรหมตอนนี้เทวดาพระพรหมต้องมาบูชาพระสัมมา สัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นมนุษย์มันพลิกกลับหมดทำไมฟ้าดินจะไม่สั่นสะเทือน เพราะความเชื่อของคนในสมัยนั้น มันถูกปฏิวัติไปหมดเลย ด้วยพระธรรมเทศนาคือธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแปลว่าพระสูตรที่แสดงถึงเรื่อง การยังจักร เมื่อวงล้อแห่งธรรม ให้หมุนไปเริ่มด้วยการแสดงปฐมเทศนาเท่ากับว่าทรงตั้งพุทธจักรขึ้นเป็น ครั้งแรกด้วยการปฐมเทศนาคือแต่ว่าจักรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ใช่อำนาจทางโลกหมายถึงธรรมทรง สร้างพุทธจักรขึ้นด้วยธรรม ซึ่งเป็นอันเริ่มตั้งขึ้นด้วยปฐมเทศนาคือ (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2013 :1-7) ซึ่งสอดคล้องกับท่านพระพุทธสาสิกขุ(Buddhasathika Phiku, 1981 : 3) กล่าวว่า ธรรมจักร นั้น สืบเนื่องมาแต่ข้อความในพระบาลีแห่งพระสูตรนี้ มีข้อความว่าเทวดาได้ป่าวร้อง บอกต่อๆ กันไปว่า บัดนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประกาศพระธรรมจักร หรือได้ทรงยังธรรมจักรให้ เป็นไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นธรรมจักรที่ใครๆ ด้านทานไม่ได้ ฉะนั้นพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดง ครั้งแรกนี้จึงเรียกว่าพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร คือ สูตรที่เปรียบเหมือนกับการยังธรรมจักรให้เป็นไป เปรียบกับจักรของพระจักรพรรดิที่ครองโลก

ทัศนะของผู้อ่านเห็นว่า เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงการหมุนของวงล้อแห่งธรรม คำว่าการหมุน รอบนี้เองเป็นการขับเคลื่อนการเผยแผ่คำสอนทางพระศาสนา จากแนวคิดของทั้งสองท่านที่ได้อธิบายไว้ ในข้างต้นว่าการสร้างธรรมให้เกิดขึ้นเพื่อความผาสุกให้กับชาวโลก ไม่ใช่อำนาจในการปกครอง ด้วยเหตุนี้ ธรรมจักรจึงเป็นหลักธรรมสร้างความสมดุลในตัวมนุษย์และอาชีพ จนก่อให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวาง หัวข้อที่ 4 กุสินารา ที่ปรินิพพาน สถานที่ดับขันธปรินิพพานนี้เป็นที่ระลึกถึงการดำเนินพระพุทธกิจของ พระพุทธเจ้ามาจนถึงวาระสุดท้ายเป็นการสิ้นสุดพระชนม์ชีพของพระองค์เหตุการณ์เกี่ยวกับการปรินิพพาน นั้นมีกล่าวไว้อย่างค่อนข้างพิสดารในพระสูตรฯหนึ่ง ที่เรียกว่ามหาปรินิพพานสูตรหรือแปลว่าพระสูตรว่า

ด้วยการดับขันธปรินิพพานอันยิ่งใหญ่ ซึ่งหมายถึงการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เหตุการณ์เกี่ยวกับการที่ได้ทรงปลงพระชนมายุสังขาร คือ ประกาศความตกลงพระทัยที่จะปรินิพพานที่ปาวาล-เจดีย์ในวันเพ็ญเดือน 3 ซึ่งก็ไปประจวบกับวันที่เราเรียกว่ามาฆบูชาด้วยคือตรงกับวันที่แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในตอนต้นพุทธกาล แต่ตอนนี้เป็นปลายพุทธกาลก่อนปรินิพพาน 3 เดือน จากนั้นก็เสด็จมาโดยลำดับจนกระทั่งถึงที่นี่ แล้วได้เสด็จดับขันธปรินิพพานภายใต้ร่มไม้สาละ หรือในเมืองไทยเรามักจะแปลกันว่า ไม้รังคู่ที่สาละวนอุทยาน คือสวนป่าไม้สาละซึ่งเป็นพระราชอุทยานของกษัตริย์แคว้นมัลละ เป็นอันว่า สถานที่นี้เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในดินแดนของอาณาจักรของกษัตริย์มัลละ พระพุทธองค์ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานในวันเพ็ญเดือน 6 หรือวันวิสาขบูชาซึ่งเราจัดเข้าเป็นเหตุการณ์หนึ่งในบรรดาเหตุการณ์สำคัญ 3 อย่างในวันที่เรียกว่าวิสาขบูชาสังเวชนียสถานนั้น ก็เป็นสถานที่ๆ มีความหมายดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า เป็นที่ตั้งแห่งความสังเวทความสังเวทนั้ก็คือ ทำให้เกิดความสลดใจได้คิด ได้คิดอย่างไร เช่น พิจารณาถึงการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าให้เห็นแง่หนึ่งว่า พระพุทธเจ้า ทั้งที่ทรงเป็นพระบรมศาสดาเป็นศาสดาเอกของโลกเป็นศาสดาทั้งของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายแต่พระองค์ก็ทรงมีพระวรกายที่ประกอบไปด้วยขันธ 5 ซึ่งเป็นสังขารและสังขารทั้งหลายนั้นก็ย่อมเป็นไปตามหลักไตรลักษณ์ คือเป็นของไม่เที่ยงคงทนอยู่ไม่ได้ และไม่ใช่ว่าตนสังขารนั้นมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา แม้พระองค์จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระวรกายของพระองค์ก็เป็นไปตามหลักธรรมดาหรือกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติอันนี้จึงได้เสื่อมสิ้นไปสภาพแวดล้อมอันเป็นที่ตั้งของพุทธสังเวชนียสถานนี้ก็คือดินแดนที่เรียกว่าประเทศอินเดียในปัจจุบัน โยมทุกท่านก็ได้เห็นมาแล้วว่าสภาพปัจจุบันของประเทศอินเดียเป็นอย่างไรเท่าที่อาตมาภาพได้ฟังนั้นเข้าใจว่าหลายท่านมีความรู้สึกไม่ค่อยดีนักต่อประเทศอินเดียในสภาพปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับท่านพระพุทธทาสภิกขุ ภาวะแห่งนิพพานปรากฏขึ้นในโลกเป็นครั้งแรก เพราะการเกิดขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เข้าถึงความดับสนิทแห่งความเร่าร้อน การประสูติ การตรัสรู้และการปรินิพพาน รวมกันทั้งสามอย่างเป็นอันเดียวกัน ท่านจึงกำหนดไว้ว่าเหตุการณ์ทั้งสามอย่างนี้ มีขึ้นในวันเดียวกันกัน คือ วันเพ็ญวิสาขบูชา (Buddhasathika Phiku, 1973)

ทัศนะของผู้อ่านเห็นว่า สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพานพระพุทธเจ้าทรงเลือกป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพราะสะดวกกับทุกฝ่ายเช่น แคว้นเล็กต่างๆ และประชาชนสามารถเข้าไปสักการะได้ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรซึ่ง ปัจจุบันเรียกกันว่า สารนาถ ในบาลีเรียกป่าอิสิปตน มิคทายวัน สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นการระลึกถึงการดำเนินพระพุททธิกิจของพระพุทธเจ้ามาถึงวาระสุดท้าย เป็นการสิ้นสุดพระชนชีพของพระองค์

หัวข้อที่ 5 หัวใจพระพุทธศาสนาคือหัวใจนั้น ปกติใช้กับสิ่งที่เป็นแก่นเป็นสาระสำคัญจริงๆ เพราะฉะนั้นก็ไม่มีเรื่องราวมากมายอะไร คือเป็นข้อความสั้นๆ ดังนี้ ข้อที่ 1) สัพพปาปสอการณัง การไม่กระทำความชั่วทั้งปวงหรือการไม่กระทำบาปทั้งปวง หัวใจพระพุทธศาสนาก็คล้ายๆ ว่าคาถานี้คาถาเดียวแทน 3 คาถา ของโอวาทปาฏิโมกข์ทั้งหมดทีเดียวคือ การละความชั่วการทำกรรมดี และการทำจิตใจ

ให้ฟังใส ข้อที่ 2) กุศลสสุปสมปทาการบำเพ็ญความดี หรือ การทำความดีให้ถึงพร้อม ขณะนี้เรามาเจริญศรัทธา เจริญฉันทะในธรรม มาฟังธรรม ประกอบในบุญกิริยาวัตถุ ญาติโยมทั้งหลายก็ได้ประกอบบุญในการนี้อยู่ตลอดเวลาในการเดินทางนี้ที่ได้มานมัสการสังเวชนียสถาน ก็ตั้งใจเป็นกุศลในเบื้องต้นอยู่แล้วว่า นี่คือการประกอบกุศลเริ่มตั้งแต่กุศลเจตนา ข้อที่ 3) การทำจิตใจของเราให้บริสุทธิ์ผ่องใสตามหลักสจิตตปริโยทปน เมื่อจิตของเรามีศรัทธาแล้ว จิตนั้นก็ผ่องใสเบิกบานยิ่งถ้ามีความรำลึก คือ มีอนุสติในพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ จิตใจก็ยังสดชื่นร่าเริงบันเทิงในธรรมจัดว่าเป็นการปฏิบัติตามคำสอนในพระคาถาที่ 2 ดังที่ได้กล่าวมานี้ เป็นคำเชิญชวนให้เราทั้งหลายกระทำการบูชาในวันมาฆบูชา เพื่อให้สมกับวันนี้ที่เป็นวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา แม้เราจะไม่ได้ทำพิธีดังที่นิยมทำกันมาตามประเพณี แต่ด้วยวิธีการปฏิบัติบูชานี้ ย่อมถือว่าเป็นการเฉลิมฉลองวันมาฆบูชาที่ไม่ยิ่งหย่อนกว่าการกระทำอื่นใดทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ได้กล่าวไว้ว่าพระพุทธศาสนาทั้งหมดประมวลเข้าในสังจะทั้ง 4 ทุกขสัจจะนั้นเป็น ปริญญะยธรรมคือ ธรรมที่พึงกำหนดรู้ให้รอบคอบ สมุทัยนั้นเป็น ปหาตัพพธรรม คือ ธรรมที่พึงละ นิโรธนี้เป็นสังกัปปธรรม คือ ธรรมที่พึงกระทำให้แจ้งมรรคนั้นเป็น ภาเวตัพพธรรม คือ ธรรมที่พึงอบรมทำให้มีขึ้นให้เป็นประมวลพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

ผู้ทัศนะของผู้อ่านเห็นว่าสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกพระองค์ท่านคงมองในภาพรวมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ว่าสรรพสิ่งเกิดมาแล้วย่อมเป็นนิจจัง ความไม่เข้าใจในธรรมของอนิจจังก็จะเกิดความทุกข์ความทุกข์ในนี้ๆ เองเป็นทุกข์ในอริยสัจ

หัวข้อที่ 6 อินเดียแดนเทวดาจุดที่เชื่อมตอนที่ชาวพุทธลี้ภัยหลักกรรมไม่เอาการกระทำของตัวเองเป็นหลักไปหวังพึ่งเทพเจ้าไปหวังพึ่งฤทธิ์พึ่งปาฏิหาริย์ ในขณะที่เดียวกันพระมหามิตร จูตปญโญ ได้กล่าวถึงเหตุแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนาไว้ 2 อย่าง คือ เหตุภายในและเหตุภายนอก เหตุภายในคือเมื่อศาสนิกชนมีความคิดเห็นแตกต่างกันและพฤติกรรมอื่นก็ตามมาตราบใดที่ศาสนธรรมหรือธรรมนุญของศาสนาเปลี่ยนแปลงไปแล้วเมื่อศาสนิกชนมีความคิดเห็นและพฤติกรรมแตกต่างกันอนึ่ง แม้พระพุทธองค์จะทรงวางหลักธรรมและวินัยไว้ให้เป็นจุดยืนอันแน่นอนและอย่างมั่นคง แต่ก็ไม่ได้ทำให้ศาสนิกชนยุคต่อมาเห็นความสำคัญอะไรเลย ตรงกันข้ามกับพยายามเปลี่ยนแปลงหลักการให้เข้าหาตัวเองให้มากที่สุดจนทำให้มองไม่เห็นว่าจะอะไรเป็นหลักคำสอนจริงของพระพุทธศาสนา ส่วนสาเหตุภายนอก การรุกรานพระพุทธศาสนาโดยการใช้กำลังโดยตรงจากภายนอก แม้ว่าเชิงประวัติศาสตร์อินเดียจะพูดถึงการแข่งขันระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์เป็นบางครั้งบางคราว ซึ่งถือเสมือนหนึ่งว่าญาติพี่น้องทะเลาะกันเองไม่นานก็ดีขึ้นอีก อย่างน้อยที่สุดทั้งพุทธและพราหมณ์ก็เป็นคนอินเดีย และนับตั้งแต่ ค.ศ. 700 ปีเศษที่ชาวอาหรับเดินทางเข้าสู่อินเดียในยุคนั้น พวกเขาจะเข้าโจมตีด้วยกำลังทหารและหอกดาบที่สถาบันศาสนาทุกแห่งทั้งพุทธและพราหมณ์ สำหรับพระพุทธศาสนาจะมีผลกระทบมาก เพราะพระพุทธศาสนามีสถาบันสงฆ์และสมาชิกของสถาบันเป็นเอกเทศจากสังคมอย่างเห็นได้ชัดทั้งรูปร่างและการแต่ง

กายจึงเป็นเป้าหมายจากหอกและดาบจากฝ่ายตรงข้ามอย่างที่สุด

ผู้ที่ชนะของผู้อ่านเห็นว่า ทั้งสามท่านได้อธิบายถึงเหตุแห่งความเชื่อที่มีความสอดคล้องกัน ถึงแม้ว่าสามท่านจะอยู่ในคนละยุคและสมัยกันแต่ก็มองเหตุแห่งความเชื่อที่ตรงกัน ที่เป็นอย่างนี้คงเป็นเพราะว่าท่านเหล่านั้นได้มีพื้นฐานในสัมมาปฏิบัติ จนมองเห็นผลการกระทำที่ให้ผลกับผู้กระทำ เหตุแห่งความเชื่อจึงเป็นของการทำของบุคคลนั่นเอง ไม่ใช่เทพเจ้าโดนบันดาลแต่อย่างไร

4. จุดเด่น

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้: ผู้แต่งได้ตั้งชื่อเรื่องไว้น่าสนใจ ในส่วนเนื้อหาที่ผู้แต่งนั้น ท่านได้บรรยายด้วยภาษาที่เรียบง่าย เรียบเรียงไปตามลำดับเหตุการณ์ ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการเรื่องราวเห็นเป็นภาพในใจและทำความเข้าใจได้ง่ายอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน แสดงถึงความเป็นอัจฉริยภาพในด้านความคิดที่รอบครอบ ละเอียด เลียบคม สุขุมลุ่มลึก ผู้แต่งมีความสามารถในการจัดกระบวนการความคิดอย่างเป็นระบบ มีเทคนิคที่ชวนให้ผู้อ่านเกิดความสนใจติดตามไปจนจบ นี่เป็นจุดเด่นของหนังสือเล่มนี้

สิ่งที่ผู้อ่านอยากจะนำเสนอของหนังสือเล่มนี้: หนังสือเล่มนี้มีการความสมบูรณ์ทั้งเนื้อหาและพยัญชนะ เป็นหนังสือประเทียปัญญาที่แท้จริง เหมาะสมสำหรับมีพกพาในการอ่าน ถ้าใครมีโอกาสเห็นหรือพบเห็นก็เชิญจับจ่ายหรือซื้อหามาศึกษาได้ตามโอกาส

5. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ทำให้รู้ถึงสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนา เข้าใจถึงภาระกิจของพระพุทธรองค์ว่าทรงงานหนักในการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเป็นเนื้อหาที่สะท้อนวิถีชีวิตทางสังคมในขณะนั้น เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาที่ทรงคุณค่าทางปัญญา สามารถนำองค์ความรู้เกิดจากการอ่านหนังสือเล่มนี้มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่และดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นดี

References

- Buddhadasa Phikhu. (1981). *Asanha Bucha*. Bangkok: Thammasapa.
- Buddhadasa Phikkhu. (1973). *Nirvana*. Bangkok: Thammasapa.
- Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2013). *According to the Buddha's work*. Bangkok: Spring Publishing.
- Phramaha Mit Thitpany. (2015). *Mahayana Buddhism*. Khon Kaen: Khon Kaen Klunghanatham.
- Somdet Phra Nyanasamvara Somdet Phra Sangharaj Sakonmahasankkaparinayok. (2008). *45 years of Buddha*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University Press.

